

Канцэпцыі дыялога культур як сацыяльнага ідэала ў сучаснай філасофскай думцы.

Адным з галоўных фактараў, паўплываўшым на шырокую папулярнасць тэмы дыялога культур у сучаснай філасофскай і палітычнай думке, сталі змяненні ў міжнародных адносінах канца ХХ ст. Як вядома распад Савецкага Саюза азнаменаваў сканчэнне мадэлі, якая ахоплівала і абумоўлівала ўвесь спектр сусветных працэсаў больш чым паўстагоддзя. Рэфлексія над змяненнямі, выкліканая неабходнасцю фарміравання новай парадыгмы міжнародных адносін, прывяла да з'яўлення рада адпаведных тэорый і канцэпцый. Спецыфічнай асаблівасцю сусветнай палітыкі канца ХХ ст. стала ўзмацненне фактара культуры, што прывяло да змянення тыпа і статусу міжнародных суб'ектаў.

Новымі суб'ектам глабальных працэсаў, пасля сканчэння “халоднай вайны”, сталі выступаць не толькі класы, але і этнасы, а таксама цывілізацыі, на лакальным і глабальным узроўнях адпаведна. Адсюль вынікала, што новая парадыгма міжнародных адносін павінна браць пад увагу, поруч з сацыяльна-эканамічнымі рэаліямі, таксама фактар культуры. Рэакцыяй на гэтыя змяненні стаў выхад кнігі “сутыкненне цывілізацый”, амерыканскага палітолага Самуэля Ханцінгтана. Канцэпцыя, вылучаная Ханцінгтанам, мела на ўвазе даць фундаментальнае абгрунтаванне сучасных глабальных працэсаў, у ракурсе міжкультурнага ўзаемадзеяння. У гэтай працы, аўтар указвае на адбыўшуюся змену суб'ектаў у міжнародных адносінах – месца класаў занялі этнасы і цывілізацыі. Сучасны свет, паводле Ханцінгтана, прадстаўляе сабой нешта накшталт калейдаскопа розных цывілізацый. Далей Ханцінгтан адзначае, што, гістарычна, адносіны паміж цывілізацыямі характарызуваліся станам канфлікту і перманентнай барацьбы. Паколькі ў цяпершані час сусветныя цывілізацыі прцягваюць кіравацца эгацэнтрычнымі інтарэсамі, галоўная праблема сучаснасці змяшчаецца ў тым, каб знайсці сродкі і механізмы, якія б дазволілі вырашыць праблему міжцывілізацыйнай

канфрантацыі, пагражаючай перарасці ў новы глабальны канфлікт. Хаця Ханцінгтон не робіць прамых указанняў на неабходнасць распаўсюджвання заходняй сацыяльна-эканамічнай сістэмы і культуры і на тое, якой мае быць будучая мадэль узаемадзеяння цывілізацый, тым не менш ідэя гегемоніі Захаду праходзіць лейтматывам праз усю ягоную канцэпцыю. Асноўным зместам ідэі “сутыкнення цывілізацый” Ханцінгтан робіць не пошук механізмаў раўнапраўнага і свабоднага ўзаемадзеяння цывілізацый і культур, а неабходнасць узмацнення Захадам свайго патэнцыялу і стварэнне глабальнай кааліцыі, здольнай супрацьстаяць імперыялістычным і мілітарысцкім планам ісламскага і канфуцыянскага светаў [4].

Як бачна, рознасць ідэй Ханцінгтона і Фукуямы састаіць ў тым, што ў іх па-рознаму разумеюцца актары сучасных міжнародных зносін, аднак вырашэнне праблемы ўзаемаадносін паміж гэтымі актарамі адзінае – прыняцце ўстановак, выпрацаваных у межах заходняга, тэхнагеннага грамадства.

Канцэпцыя Ханцінгтана аб сутыкненні цывілізацый паслужыла перадумовай для шырокай філасофскай дыскусіі па пытанням глабалізацыі і ўзаемадзеяння цывілізацый. Адным з прынціповых крытыкаў галоўнага ханцінгтанаўскага тэзісу з’яўляецца аўстрыйскі філосаф і юрыст, Х. Кехлер. У сваіх артыкулах, Кехлер разгортвае імперыялістычны і каланіяльны падтэкст гэтага тэзісу. Кехлер адзначае, што сутнасцю любой імперыялістычнай ідэалогіі з’яўляецца стварэнне і ўвядзенне вобраза “чужога”. Гэты вобраз, як правіла, асацыіруецца з чымсьці неправильным, ірацыянальным, хаатычным ці нават агрэсіўным. “Чужы” прадстаўляе пагрозу свету сапраўдных каштоўнасцей, гармоніі і парадку, што апраўдвае прымяненне прывенціўных мер супраць яго, у тым ліку і выкарыстання ваеннай сілы. На гэтай дыхатаміі, у якой супрацьпастаўляюцца свет парадку і свет хаоса, грунтуюцца ўсе імперыялістычныя ідэалогіі, паколькі наяўнасць нейкага “ворага” дае магчымасць абгрунтаваць неабходнасць экспансіянісцкай палітыкі. Згодна з крытычным аналізам Кехлера, канцэпцыя

Ханцінгтана з'яўляецца разгорнутым варыянтам агульнай імперыялістычнай устаноўкі, падтрымліваючай створаны вобраз ворага, пагражаючага цывілізаванаму свету.

Кехлер адзначае, што пасля распаду Савецкага Саюза ідэолагі некаланіялізму перанеслі вобраз ворага на дзяржавы ісламскай і канфуцыянскай цывілізацыі. Наконт гэтага, аўстрыйскі філосаф піша, што “тэзіс Самуэля Ханцінгтана аб “сутыкненні цывілізацый”, выступае у якасці легітымацыі...гістрачычных стэрэатыпаў”, мая на ўвазе арентылісцкія стэрэатыпы ірацыянальнасці, фанатычнасці і агрэсіўнасці іслама [5]. У гэтым кантэксце, ханцінгтанаўскі тэзіс аб глабалізацыі каштоўнасцей ліберальнай дэмакратыі адпавядае імперыялістычным інтарэсам індустрыяльна развітых дзяржаў. Рэалізацыя гэтых інтарэсаў ажыццяўляецца за кошт пашырэння сфер эканамічнага і геапалітычнага ўплыву найбольш магутных дзяржаў. Аднак гэтак пашырэнне немагчыма без ідэалагічнага абгрунтавання яго перадумоў, чаму спрыяе канцэпцыя Ханцінгтана аб пагрозе мірапарадку з боку некаторых цывілізацый. Гэтая канцэпцыя, выступаючы ідэалагічнай абалонкай некаланіялізму, апраўдвае два моманта: па-першае, неабходнасць выкарыстання ўзброеных метадаў для прадухілення знешняй пагрозы, па-другое – распаўсюджванне каштоўнасцей ліберальнай дэмакратыі і рыначнай эканомікі, як фундаментальных асноў любога сацыяльнага парадку.

Аднак абгрунтаванне антаганізму паміж культурамі, як ідэі апраўдваючай ваена-палітычнае і эканамічнае умяшанне, прыводзіць да абвастрэння рэальнага міжкультурнага супрацьстаяння і пагражае ўзнікненнем яго новых ачагоў. Пагроза сутыкнення цывілізацый характарызуецца тым, што боруючыся бакі часцяком кіруюцца ірацыянальнымі матывамі, заснаванымі на радыкальным супрацьпастаўленні дзвух вобразаў светаразумення. Логіка культурнага антаганізма зводзіць да мінімуму магчымасць успрымання “другога”, як раўнапраўнага партнёра, інтарэсы і перакананні якога маюць не меншае значэнне, чым мае ўласныя. У процілегласць гэтаму, светапогляд і практыка “другога” прадстаўляюцца

як нешта, што пазбаўлена рацыянальнага сэнсу. Гэтым абумоўлена асобая лютасць і безкампраміснасць міжкультурных, у асаблівасці, міжрэлігійных войнаў, часцяком суправаджаючыхся поўным знішчэннем прадстаўнікоў супрацьлеглай рэлігіі ці этнасу. Уключаючы ідэю “сутыкнення цывілізацыі” у сучасны палітычны дыскурс развіцця дзяржавы пагражаюць значна паглыбіць і пашырыць культурныя перадумовы міжнародных канфліктаў.

Рэакцыяй на канцэпцыю Ханцінгтана, стала вылучэнне ідэі дыялога цывілізацый, як альтэрнатыўнай магчымасці міжнародных зносін. У другой палове 90-х гг. гэтая ідэя атрымала шырокае абгрунтаванне ў працах згаданага вышэй аўстрыйскага філосафа Х. Кехлера. Згодна з дыялагічнай філасофскай традыцыяй, агульнай асновай міжкультурных канфліктаў з’яўляецца несупадзенне ў прадстаўленнях аб свету, што можа прыводзіць да зусім розных дзеянняў дзвух і больш бакоў у дачыненні да вырашэння агульных пытанняў, г. зн. неадпаведнасці паміж нашымі чаканнямі ў адносінах да “другога” і рэзультатамі яго практыцы. Паколькі неразумнае паміж культурамі з’яўляецца карэннай прычынай іх антаганізма гэта робіць неабходным выкарыстанне метадалогіі, якая б дазваляла пераадольваць адчужэнне паміж каштоўнасцямі светамі розных культур. З гэтай мэтай Кехлер звяртаецца да герменэўтычнай філасофіі Х.-Г. Гадамера.

Канцэпцыя Гадамера, якую можна разглядаць у кантэксце агульнай дыялагічнай традыцыі, зыходзіць з пастулата, што існуе дзве магчымасці ўспрымання быцця. Першая магчымасць прадугледжвае наяўнасць нейкай універсальнай мадэлі, якая цэнтралізуе і ўпарадкоўвае ўсе існуючыя яўленні, другая магчымасць – гэта дачыненне да свету, як мноству светаў. У межах праблемы ўзаемадзеяння культур першая ўстаноўка вядзе да экстрапаляцыі каштоўнасцей і ідэалаў якой-небудзь адной культуры на астатнія, палітычным эквівалентам, якой з’яўляецца імперыялізм. Другая магчымасць мае перадумовай успрымання ўласнай культуры як аднаго з варыянтаў быцця, поруч з якім існуе мноства прынцыпова іных магчымасцяў самастанаўлення і самаразвіцця. Паколькі сучасная этыка ўзаемадзеяння цывілізацый патрабуе

пераходу ад парадыгмы перавагі і гегемоніі, да парадыгмы раўнапраўя і ўзаемапаважання, то ідэя разнастайнасці культур найбольш адэкватна адлюстроўвае гэтае патрабаванне

Аднак цярпімасць да другіх цывілізацый яшчэ не прыводзіць да рэальнага суіснавання з імі. Ідэя суіснавання прадугледжвае прызнанне нейкага недахопу, абмежаванасці ўласнага існавання. Іншымі словамі, “другі” набывае значнасць толькі ў тым выпадку, калі станаўленне майго ўласнага быцця немагчыма без дапаўнення яго інабыццем. Такім чынам, анталагічным асновам герменэўтычнай філасофіі з’яўляецца тэзіс аб разнастайнасці магчымасцей быцця. Гэты тэзіс, у сваю чаргу, вынікае з ідэі абмежаванасці ўласнага існавання і неабходнасці яго поўнай рэалізацыі праз “другога”.

Наступны момант, які трэба зразумець, тычыцца самага працэса ўзаемадзеяння з “другім”. Прызнанне “другога” як партнёра для дасягнення больш высокага ўзроўня ўсведамлення, дапушчэнне таго, што ўласнае існаванне залежыць ад “другіх”, вылучае пытанне аб існасці міжсуб’ектнага ці міжкультурнага ўзаемадзеяння. Герменэўтыку Гадамера адрознівае тое, што дыялог з другім не з’яўляецца статычным, але мае на ўвазе дыялектычную сувязь паміж уласным разуменнем і разуменнем “другога”. Чым лепш зразумела ўласная традыцыя, тым больш поўнае прадстаўленне складваецца аб другой культуры, у той час як пазнанне другой культуры азначае абагачэнне самаразумення. Дыялог з культурамі прадугледжвае не проста разуменне другіх культур, пасродкам як бы ўжывання ў іх быцце, што можа цягнуць страту ўласнай каштоўнаснай пазіцыі, але ён павінен прыводзіць да ўзаемнай актуалізацыі культур адна для адной. У працэсе такога дыялога, сістэма каштоўнасцей адной культуры, успрымаецца не толькі як перадумова для адрознівання культур, але і для іх узаемапранікнення. Каб падкрэсліць дыялектычную спецыфіку дыялога культур, Кехлер, поруч з паняццем “міжкультурный дыялог”, уводзіць яшчэ два паняцця – “транскультурнага” і “кроскультурнага дыялога”. У першым паняцці адлюстроўваецца выхад

культуры за межы ўласнай сістэмы, які ажыццяўляецца праз другую культуру, у выніку чаго дасягаецца прынцыпіяльна новая пазіцыя ў адносінах да быцця. У сваю чаргу, паняцце “кроскультурнага дыялога”, указвае на тое, што дыялог рэалізуецца толькі праз іншую культуру, выражае ўзаемную залежнасць каштоўнасных сістэм камуніцыруючых культур [6]. Такім чынам, субстанцыяльнай асновай ідэі культурнай разнастайнасці з’яўляецца абмежаванасць уласнай сістэмы каштоўнасцей, што патрабуе пашырэння гэтай сістэмы праз светаразумеце ў другой культурнай традыцыі.

Далей Кехлер, вызначае тыя каштоўнасці, якія павінны легчы ў аснову будучай сістэмы міжнароднага права культур і цывілізацый. Так, з палажэння аб разнастайнасці культур, філосаф выводзіць неабходнасць адказу ад ідэалогіі панавання ці місіянерства і прыняцця каштоўнасцей цярпімасці і культурнай свабоды, як асноватворных перадумоў раўнапраўя і развіцця культур. Зыходзячы з ідэі самаразвіцця, як дыялектычнага і дыялагічнага працэса, Кехлер піша аб пераацэнке тэзіса аб “чуждасці” ці “другасці” іншай культуры ці цывілізацыі. Хаця іншая культура з’яўляецца прынцыпова адменнай ад уласнай, гэта не павінна прыводзіць да антаганізма культур, іх адчужэння адна ад адной. “Чуждасць” іншых культур – гэта унікальная магчымасць для больш яснага і глыбокага крытычнага ўсведамлення ўласнай сістэмы каштоўнасцей. Такім чынам, паводле канцэпцыі Кехлера, у аснову будучых міжцывілізацыйных адносін павінны легчы наступныя каштоўнасці – разнастайнасць і адзінства культур і цывілізацый. Першае ўключае ў сябе адказ ад устаноўкі на гегемонію і прыняцце ідэі свабоды культур, другая каштоўнасць азначае магчымасць выяўлення ўніверсальных асноў глабальнага суіснавання культур, негледзячы на іх адрозненне адна ад адной.

З вышпрыведзеных патрабаванняў, Кехлер звяртае ўвагу на аб’ектыўныя фактары, спрыяючыя і перашкаджаючыя магчымасці транскультурнага дыялога. Па-першае – гэта рэформа сусветнай сістэмы

адукацыі, якая павінна быць напраўлена на тое, каб зрабіць зразумелымі каштоўнасці і светаразуменне другіх цывілізацый, выключаючы любыя формы культурнай “выключнасці” і “этнацэнтрызму”. Адною з галоўных задач для рэалізацыі гэтай мэты, з’яўляецца ачышчэнне школьных падручнікаў ад ілжывых стэрэатыпаў аб іншых культурах. Па-другое, трэба прызнаць, што еўрацэнтрысцкія ўстаноўкі з’яўляюцца “галоўнай падкормкай для культурнага шавінізма і, разам з эканамічнымі інтарэсамі, – карэннай прычынай імперыялістычнай агрэсіі на працягу стагоддзяў аж да сучаснай эпохі “Новага сусветнага парадку”” [6]. Па-трэцяе, патрабуецца аб’ектыўная, нейтральная, пазбаўленая стэрэатыпага зместу, прэзентацыя каштоўнасцей іншых культур сродкамі СМІ. Па-чацвёртае, для ператварэння ўзаемадзеяння цывілізацый, на сучасным этапе іх развіцця, у транскультурны дыялог неабходна змяніць глабальныя эканамічныя працэсы, якія поўнасьцю вызначаюцца індустрыяльнымі дзяржавамі Захаду [6]. Эканамічнае ўздзеянне на дзяржавы, якія належаць да незаходняй цывілізацыі, вядзе да парушэння міжкультурнага дыялога. Фактар эканомікі дазваляе абмяжоўваць дыялагічнае поле толькі вузкім колам вызначаных дзяржаў, якія могуць адстаяць і распаўсюджваць каштоўнасці, адпаведныя іх палітычным інтарэсам. Адсюль вынікае патрабаванне стварэння ўмоў глабальнага эканамічнага балансу, як асновы роўнапраўнага міжкультурнага дыялога.

Вастрыва праблемы дыялога цывілізацый пацвярджаецца дыскусіямі, развярнуўшыміся на вышэйшым палітычным узроўні. У пачатку XXI ст. каардынуючую ролю па вырашэнню гэтай праблемы ўзяла на сябе ААН. Пачынаючы з 1998 г. і ў асаблівасці 2001 г., які быў яб’яўлены “Годам дыялога паміж цывілізацыямі”, штогод прымаліся адпаведныя рэзалюцыі, абвяшчаючыя дыялог паміж цывілізацыямі галоўнай каштоўнасцай устаноўкай фарміруючайся глабальнай прасторы. З гэтага часу ААН рэгулярна праводзіць форумы, прыцягвае вядучых палітыкаў заходніх і ўсходніх дзяржаў для абмеркавання гэтай праблемы.

Каардынатары праграмы “Дыялог паміж цывілізацыямі”, у якасці першечарговай задачы рэалізацыі гэтай праграмы, вызначаюць дасягненне ўзаемаразумення паміж культурамі, а ў якасці канечнай вышэйшай мэты – стварэнне глабальнай цывілізацыі. Наконт гэтага, Кофі Аннан, у сваёй прамове на факультэце міжнародных зносін ва універсітэце Сетан-Хола ў 2001 г., адзначыў, што галоўным вынікам дыялога культур пайнна стаць пераадоленне неразумення паміж сусветнымі цывілізацыямі, знаходжанне тых агульных каштоўнасцей, якія могуць стымуляваць аб’яднанне ўсяго чалавецтва ў глабальную цывілізацыю [3]. У гэтай сувязі Асабісты прадстаўнік Генеральнага сакратара ААН па Годзе дыялога паміж цывілізацыямі, Джандаменіка Піка, вылучае наступныя важныя аспекты дыялога: крытычнае пераасэнсаванне паняцця “ворага” і стварэнне палітычнай культуры, у якой будзе адсутнічаць вобраз ворага; зацікаўленасць цывілізацый ва ўзаемазалежным міры – устаноўка сусветных цывілізацый на цэнтрысцкую (еўропа-, інда-, іслама-, катае-) пазіцыю можа прывесці да іх глабальнага сутыкнення; саюз цывілізацыі будзе заснаваны на пошуке вырашэнняў агульных праблем, у тым ліку і глабальных, замест саюзаў, заснаваных на ідэалогіі [2].

У якасці адной з галоўных перадумоў для ўзнікнення міжкультурнага ўзаемаразумення і яе функцыяніравання як механізма, выступае наяўнасць агульных, глабальных каштоўнасцей, якія б дазволілі выявіць адзінства і несупярэчлівасць сярод універсальных, належачых розным культурам. На гэтую ідэю, падчас сустрэчы вядучых расійскіх вучоных з Д. Піка, арганізаванай С. Капіцай, звярнулі ўвагу В. Г. Хорас і В.С. Мяснікоў. Прафесар Інстытута Дальняга Усходу, В.С. Мяснікоў, адзначыў, што ідэя паліцэнтрычнасці цывілізацый патрабуе вырабаткі шкалы агульначалавечых каштоўнасцей, што прадугледжвае наяўнасць нейкага механізма сінтэзы розных культур. Дырэктар Інстытута праблем развіцця мадэрнізацыі пры Інстытуце сусветнай эканомікі і міжнародных адносін, В. Г. Хорас, у сваім выступленні, адзначыў, што сістэма каштоўнасцей заходняй цывілізацыі, якія сатновяцца

глабальнымі, павінна дапаўняцца каштоўнасцямі з іншых цывілізацый [1]. Такія каштоўнасці, выступаючы элементам узаемаразумення могуць у будучым стварыць умовы для ўзнікнення і падтрымкі міжкультурнай салідарнасці. Супярэчліваць гэтага пытання змяшчаецца ў тым, што прыняцце агульначалавечых каштоўнасцей, як такіх, магчыма толькі тагда, калі яны адлюстроўваюць спецыфічныя інтарэсы і соцыякультурны вопыт кожнай існуючай цывілізацыі, г. зн. калі агульнае мае на ўвазе магчымасць існавання часнага. У іншым выпадку будзе адбывацца глабальная экстрапаляцыя каштоўнасцей якой-та адной цывілізацыі і, паводле гэтага, нівеліраванне каштоўнасцей іншых цывілізацый, што і мае быць у межах сучаснага працэса глабалізацыі. Адноль вынікае, што будучая мадэль міжнародных адносін павінна гарантаваць кожнай цывілізацыі магчымасць удзелу ў фарміраванні агульначалавечых каштоўнасцей і ідэалаў і іх сінтэза ў адзіную сістэму ўніверсальнай сусветнага грамадства.

Такім чынам, у канцы ХХ ст. ідэя дыялога культур выходзіць за межы чыста філасофскага кантэксту і набывае шырокі рэзананс у дыскусіях па пытанням сусветнай палітыкі. Інтэрэс да гэтай праблемы з боку шмат якіх палітычных лідэраў, неўрадавых арганізацый, а таксама ААН, дазваляе гаварыць аб дыялоге культур, як сацыяльным ідэалам міжнародных і міжцывілізацыйных адносін. Неабходнасць дасягнення ўзаемаразумення паміж рознымі цывілізацыямі, аб'яднання цывілізацый з мэтай вырашэння глабальных і лакальных праблем, распрацоўкі канвенцыі глабальных каштоўнасцей, а таксама фарміравання адзінай, агульначалавечай цывілізацыі, усе гэтыя пытанні, вынасімыя сусветным грамадствам, актуалізуюць праблему ўзаемнай інтэграцыі ці сінтэзу культур. У даным выпадку сінтэз культур выступае ў якасці важнага элемента ў механізме безканфліктнага ўзаемадзеяння і суіснавання сусветных цывілізацый, які дазваляе выявіць агульныя, універсальныя асновы і дасягнуць неабходнага кансэнсуса паміж імі.

Літаратура:

1. Встреча с Джандоменико Пикко, личным представителем Генерального секретаря ООН по Году диалога между цивилизациями [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://nikitskyclub.ru/article.php?idpublication=7&idissue=11>. – Дата доступа: 07.02.2008.
2. Выступление Генерального секретаря на пленарном заседании Генеральной Ассамблеи ООН по пункту повестки дня «Год диалога между цивилизациями» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.un.org/ru/sg/annan_messages/2001/a56pv42.shtml. – Дата доступа: 05.01.2008.
3. Обращение Генерального секретаря Организации Объединенных Наций Кофи Аннана. В основе идеи «диалога между цивилизациями» лежат основополагающие ценности Организации Объединенных Наций [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ihst.ru/~biosphere/03-4/Annan.htm>. – Дата доступа: 21.03.2008.
4. Huntington, S. The Clash of Civilizations [Electronic resource] / S. Huntington. – Mode of access: http://www.bintjbeil.com/articles/en/d_huntington.html. – Date of access: 15.02.2008.
5. Koechler, H. Muslim-Christian ties in Europe: past, present and future [Electronic resource] / H. Koechler. – Mode of access: <http://www.hanskoechler.com/ice.htm>. – Date of access: 20.02.2008.
6. Koechler, H. Philosophical foundations of civilizational dialogue. The Hermeneutics of Cultural Self-Comprehension versus the Paradigm of Civilizational Conflict [Electronic resource] / H. Koechler. – Mode of access: <http://www.hanskoechler.com/civ-dial.htm>. – Date of access: 20.02.2008.